

УДК 336.1:352

JEL H70, H72, H77

ORCID ID0000-0003-1602-929X

ORCID ID0000-0003-0507-4116

DOI <https://doi.org/10.17721/tppe.2026.52.8>

Бабич Л.М., кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів, обліку і аудиту,
Національний транспортний університет, Київ
Наконечна С.А., старший викладач
кафедри фінансів, обліку і аудиту,
Національний транспортний університет, Київ
babich_ludmila@ukr.net
Rudenkova@ukr.net

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ВИНИКНЕННЯ ТА НАПРЯМИ РОЗВИТКУ МІСЦЕВИХ ФІНАНСІВ УКРАЇНИ

Статтю присвячено дослідженню історичних аспектів виникнення місцевих фінансів України та формуванню напрямів їх подальшого розвитку в сучасних умовах активізації процесів децентралізації та посилення ролі органів місцевої влади.

У роботі авторами запропоновано на місцевому рівні здійснити впровадження комплексу заходів із системного формування місцевими органами влади фінансового базису, необхідного для стабільного виконання владних функцій та інших обов'язків стосовно реалізації у повоєнний період визначених програмних цілей з економічного і соціального розвитку територіальних громад при окреслених завданнях підвищення стандартів життя їх громадян.

Метою статті є обґрунтування відповідно до вимог сучасного історичного етапу розвитку України підходів і напрямів щодо дієвого формування органами місцевої влади через систему місцевих фінансів ефективного фінансового базису для забезпечення надання жителям територіальних громад у повоєнний період необхідних обсягів громадських послуг при дотриманні програмних завдань щодо відповідного підвищення рівня соціальних стандартів.

Використано методи загального і конкретного, метод пізнання, методи індукції та дедукції при узагальненні засад становлення та історичного розвитку місцевих фінансів України та економічних основ формування місцевих бюджетів; методи аналізу і синтезу, статистичних групувань при оцінці формування доходів та видатків місцевих бюджетів.

Ключові слова: історичний розвиток, місцеві фінанси, доходи і видатки, місцеві бюджети, місцеві податки і збори, місцеве самоврядування, децентралізація.

Постановка проблеми. Місцеві фінанси як сукупність економічних відносин, що пов'язуються із формуванням, розподілом і використанням грошових коштів для функціонування органів місцевого самоврядування, дедалі набувають все більшого значення у загальній системі публічних фінансів. Не зважаючи на відносно нетривалий в історичному сенсі період свого функціонування місцеві фінанси стають надійним фінансовим базисом для забезпечення виконання власних і делегованих державою повноважень для місцевих органів влади. Процес становлення та розвитку місцевих

фінансів на тернах України пов'язується із політичними змінами і на цьому тлі – з економічними перетвореннями, а це потребує відповідних аналітичних досліджень з акцентуванням уваги на проблемах, що викликають на тих чи інших етапах розвитку, своєчасного окреслення напрямів і заходів щодо їх вирішення. Такий підхід став особливо важливим в період широкомасштабних воєнних дій, коли стан економічного розвитку дедалі невідкладно потребує застосування адаптованих фінансових засобів в управлінні системою фінансових відносин і особливо стосовно рівня окремих територіальних громад. З огляду на зазначене видається актуальним і необхідним і надалі проводити наукові дослідження щодо пошуку підходів і механізмів у поетапному формуванні дієвої системи фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування в напрямку створення передумов щодо ефективного в повоєнний час розвитку місцевих фінансів України.

Аналіз останніх публікацій. У фінансовій науці відомі надбання із питань вивчення послідовності формування системи фінансових відносин на місцевому рівні влади і особливо в частині надходження доходів місцевих бюджетів. В багатьох наукових дослідженнях надаються рекомендації стосовно способів ефективного фінансового забезпечення місцевих органів влади разом з необхідністю запровадження відповідних заходів бюджетної політики в регіональному її аспекті.

Питанням, що безпосередньо торкаються зазначених проблем, були присвячені роботи зокрема таких науковців як: Горобінська І.В., Назаренко Я.Я., Гуцалюк О.І. [1], Гошовська В.В., Ткачук Т.І. [2], Лебідь Г.А., Лисяк Л.В. [4], Левандівський О.Т., Баланюк І.Ф., Сас Л.С., Смушак М.В., Гаврик О.Ю. [5], Малиняк Б.С. [6].

Проте, у зв'язку зі змінами, що мають відбуватися у фінансовому законодавстві і особливо бюджетному, коли варто осучаснити окремі статті і положення з першочерговим внесенням корегувань тих, що пов'язані з механізмами децентралізації як визначальною методичною базою у формуванні політики доходів місцевих бюджетів та Зведеного бюджету України загалом, важливо і надалі проводити наукові дослідження щодо пошуку нових на місцевому рівні підходів, засобів та засад з фінансово-бюджетної політики в контексті вибудови ефективної взаємодії фінансових відносин в системі місцевих фінансів.

Невирішені частини проблеми. З огляду на те, що в останні роки перебування економіки України в умовах воєнного стану тенденція передачі прав щодо більшої самостійності органам місцевого самоврядування у вирішенні питань ресурсного забезпечення відповідних місцевих бюджетів змінилося в бік посилення ролі державного бюджету, якому нині належить лівова частка всіх бюджетних коштів у складі Зведеного бюджету України, виникає необхідність активізації процесів з врегулювання збалансованості при впровадженні фінансових засобів, що сприятиме розширенню власних джерел у формуванні місцевими органами влади необхідних обсягів ресурсів як фінансового базису щодо ефективної реалізації своїх повноважень впродовж певного планового періоду.

Актуальність цього питання посилюється ще й тим, що на сьогодні майже 76% місцевих бюджетів потребують відповідної фінансової підтримки коштами Державного бюджету України. Значущість врегулювання бюджетних відносин і впровадження у зв'язку з цим дієвих засобів в системі децентралізації посилюється ще й невизначеністю

щодо вирішення вкрай важливого питання – чіткого окреслення заходів державної політики стосовно подальшого зовнішнього фінансування України з боку країн партнерів. Все зазначене слід розглядати як передумову у вирішенні важливих на даному етапі економічного розвитку завдання – проведення наукових досліджень, що ставлять за мету системне (з урахуванням історичних особливостей) вдосконалення способів з регулювання фінансових джерел у забезпеченні власного ресурсного базису органів місцевої влади в нинішніх умовах зовнішніх воєнних викликів і подій на Близькому Сході та з врахуванням нових бачень у розподілі світових ресурсів.

У роботі авторами запропоновано на місцевому рівні здійснити впровадження комплексу заходів із системного формування місцевими органами влади фінансового базису, необхідного для стабільного виконання владних функцій та інших обов'язків стосовно реалізації у повоєнний період визначених програмних цілей з економічного і соціального розвитку територіальних громад при окреслених завданнях з підвищення стандартів життя їх громадян.

Мета статті. Метою дослідження є обґрунтування відповідно до вимог сучасного історичного етапу розвитку України підходів і напрямів щодо дієвого формування органами місцевої влади через систему місцевих фінансів ефективного фінансового базису для забезпечення надання жителям територіальних громад у повоєнний період необхідних обсягів громадських послуг при дотриманні програмних завдань щодо відповідного підвищення рівня соціальних стандартів.

Методологія дослідження. Для досягнення поставленої мети використано методи загального і конкретного, метод пізнання, методи індукції та дедукції при узагальненні засад становлення та історичного розвитку місцевих фінансів України та економічних основ формування місцевих бюджетів; методи аналізу і синтезу, статистичних групувань при оцінці формування доходів та видатків.

Результати дослідження. Історично місцеві фінанси було започатковано у другій половині XIX ст. разом із розвитком місцевого самоврядування (земств) та вимогами фінансувати в необхідних обсягах власні потреби, пов'язані з будівництвом і ремонтом доріг, фінансуванням закладів освіти, поліції тощо. Паралельний розвиток місцевих фінансів відбувався від місцевих господарств та їх спілок до самостійної системи економічних відносин, що врегульовувались спочатку тимчасовим положенням про місцеві фінанси 1923 року, а далі відповідним законодавством, яке ґрунтувалось на необхідності самостійності фінансового забезпечення життєдіяльності окремих територіальних громад. Становлення місцевих фінансів розпочалось із запровадження в 1990 році самого інституту місцевого самоврядування з подальшим обґрунтуванням чинного законодавства, при цьому складниками системи фінансів місцевого самоврядування стали місцеві бюджети, позабюджетні цільові фонди органів місцевого самоврядування, місцеві податки і збори, фінанси комунальних підприємств, міжбюджетні трансферти.

Провідною складовою місцевих фінансів були і залишаються місцеві бюджети, що акумулюють визначальну частину ресурсного забезпечення на місцевому рівні згідно до Закону «Про місцеве самоврядування в Україні» [9] сільські, селищні, міські, районні у містах ради та їх виконавчі комітети мають право самостійно розробляти, затверджувати та виконувати відповідні місцеві бюджети. Відповідно до цього ж закону доходи місцевих

бюджетів формуються за рахунок власних, визначених законом, джерел та закріплених у встановленому законом порядку загальнодержавних податків, зборів та інших платежів. До того ж, доходи місцевих бюджетів районних у містах рад (у разі їх створення) формуються згідно обсягу повноважень, що визначаються відповідними міськими радами.

За економічним змістом власні доходи місцевих бюджетів, це доходи, що формуються як результат прийнятих органами місцевого самоврядування рішень, пов'язаних переважно із досвідом і специфікою діяльності місцевої влади, яка їх повністю контролює, а також територіальною локалізацією та особливістю розвитку тієї чи іншої територіальної громади. Найбільш характерними складниками джерел формування власних доходів слід вважати надходження від місцевих податків і зборів, платежі, що впровадженні органами місцевого самоврядування, доходи від об'єктів комунальної власності, а також штрафи і санкції, що пов'язуються із справлянням власних доходів на місцевому рівні. Закріпленими на практиці визнаються доходи, що на довготривалій основі передаються до місцевих бюджетів у повному розмірі, або у визначеній для різних місцевих бюджетів частині.

Не можна не зазначити, що в останні роки співвідношення між власними і закріпленими доходами місцевих бюджетів орієнтовно відповідає як 30 до 70. При цьому, частка власних доходів впродовж вказаного періоду поступово зменшувалось, особливо під час повномасштабних воєнних дій 2022-2024 рр. Згідно ж планових орієнтирів на 2024 та 2025 роки передбачалось зростання частки власних доходів до рівня не менше 2019 року.

У складі доходної частини місцевих бюджетів крім власних та закріплених доходів включаються у вигляді дотацій та субвенцій кошти міжбюджетних трансфертів, що призначаються для фінансування делегованих державою повноважень органам місцевого самоврядування, а також проведення фінансового вирівнювання. Також серед трансфертів в доходній частині можуть відображатися кошти, що на безповоротній основі надходять від урядів інших країн. Якщо розглядати такі надходження у складі місцевих бюджетів сільських, селищних, міських територіальних громад, то у спеціальному фонді знайшли своє відображення, зокрема, наступні:

- субвенції, що надаються з інших бюджетів, за рахунок конкретно визначених надходжень спеціального фонду таких бюджетів;
- надходження в рамках програм допомоги і грантів Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ.

Розглядаючи динаміку доходів місцевих бюджетів у складі Зведеного бюджету України не можна не відзначити, що в останній період, зокрема за 2018-2024 рр., відбувалось зростання в абсолютних вимірах показників Зведеного бюджету за його двома складниками. Тобто якщо у 2018 році доходи Зведеного бюджету відповідали сумі 1184,3 млрд. грн., а у 2024 році вони складали 3587,8 млрд. грн., то в тому числі доходи державного бюджету (без трансфертів) складали 120,8 та 3096,8 млрд. грн., а доходи місцевих бюджетів відповідно 263,5 та 491,6 млрд. грн. [8].

Це означає, що при загальній динаміці щодо зростання у 2018-2024 рр. суми доходів Зведеного бюджету зросли у 3,4 рази, а в той же час доходи місцевих бюджетів, і що важливо – без трансфертів, зросли лише в 1,8 рази.

Такий динамічний процес вказує, що на нинішньому етапі історичного розвитку системи публічних фінансів, коли країна зазнає воєнних руйнувань і втрат, відбувається формування негативної тенденції – зменшення частки місцевих бюджетів у наповненні доходної частини Зведеного бюджету. Зокрема, за нашими розрахунками, якщо у 2018 році співвідношення сум доходів державного та місцевих бюджетів у складі доходів Зведеного бюджету становило 77,7% та 22,3%, то вже наприкінці 2024 року таке співвідношення відповідало величинам 86,3% та 13,7% [8]. Зрозуміло, що довготривалі воєнні дії на території України спричинили посилення централізації у формуванні бюджетного фонду, проте суттєве і стрімке зменшення частки місцевих бюджетів у загальній сумі доходів Зведеного бюджету відбулось навіть не дивлячись на проведення впродовж ряду років реформи децентралізації.

Історично із запровадженням заходів з фінансової децентралізації, в Україні була започаткована тенденція передачі все більшої частини завдань і пов'язаних з ними функцій від центрального рівня до рівня місцевого, що знайшло своє відповідне закріплення у бюджетному законодавстві. Зокрема, згідно статті 85 Бюджетного кодексу України визначено, що держава може передати Раді міністрів Автономної Республіки Крим чи органам місцевого самоврядування право на здійснення видатків лише за умови відповідної передачі фінансових ресурсів у вигляді закріплених за відповідними бюджетами загальнодержавних податків і зборів або їх частки, а також трансфертів з Державного бюджету України.

Згідно вказаних та інших, визначених у законодавстві передумов, в Україні у 2015 році і було розпочато реформування бюджетних відносин в напрямку забезпечення ефективної реалізації завдань фінансової децентралізації на шляху досягнення визначеної мети – формування ефективного самоврядування та територіальної організації влади щодо створення і підтримки повноцінного життєвого середовища для громадян, а також надання високоякісних та доступних публічних послуг на засадах становлення інститутів прямого народовладдя і узгодження інтересів держави та територіальних громад.

Процес децентралізації в Україні розпочав свою ходу з прийняттям «Концепції реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні» (01.04.2014), законів України «Про співробітництво територіальних громад» (17.06.2014), «Про добровільне об'єднання територіальних громад» (05.02.2015) та змін до Бюджетного і Податкового кодексів України щодо фінансової децентралізації. Цей процес дозволив формувати відповідно до положень Європейської хартії самоврядування дієвий інститут місцевого самоврядування на базовому рівні, тобто на рівні об'єднаних територіальних громад (ОТГ). Орієнтовно, тільки за перше п'ятиріччя реформи було утворено 1070 ОТГ, у які добровільно об'єднались 4882 громади. Відповідно до прийнятого закону України від 16.04.2020 №562-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо визначення територій та адміністративних центрів територіальних громад» Кабінетом Міністрів України були відповідно визначені адміністративні центри та затверджені території 1470 спроможних територіальних громад, у яких на новій основі були своєчасно проведені місцеві вибори. Станом же на початок 2025 р., зокрема, у складі областей налічувалось 1329 місцевих бюджетів різних територіальних громад (сіл, селищ, міст, тощо).

Добровільне об'єднання територіальних громад дозволило новоутвореним органам місцевого самоврядування дістати відповідні повноваження та ресурси, що їх раніше мали, зокрема, міста обласного значення. Тому при внесенні змін до Податкового та Бюджетного кодексів, органи місцевого самоврядування отримали більше фінансових можливостей для підвищення власної економічної спроможності. Об'єднані громади, як і міста обласного значення, здобули повноваження та ресурси, зокрема, отримавши власні повноваження на зарахування до місцевих бюджетів ОТГ 60% податку на доходи фізичних осіб та у повному обсязі надходжень від єдиного податку, податку на прибуток підприємств і установ комунальної власності, а також податку на майно (податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, плати за землю, транспортного податку).

У підсумку, згідно оцінок Міністерства фінансів України, добровільне об'єднання громад надало можливість здійснити укрупнення 3700 місцевих бюджетів, що і дозволило лише за п'ятирічний період збільшити майже у чотири рази ресурсний базис органів місцевого самоврядування, а також створило передумови для поступового зростання частки надходжень від місцевих податків і зборів. Нині частка надходжень від місцевих податків має тенденцію до зменшення, відповідаючи орієнтовно 6% у Зведеному бюджеті України [8].

Важливо відновити практику та оновити за необхідності законодавство стосовно подальшого проведення реформи децентралізації з дотриманням умов щодо прямих міжбюджетних відносин ОТГ з Державним бюджетом України, коли для виконання делегованих державою повноважень саме ОТГ мають надаватися відповідні трансферти, зокрема, такі як дотації, різні види субвенцій, що, безумовно, сприятиме своєчасному наповненню доходної частини місцевих бюджетів.

Загалом же, процеси децентралізації потребують більш поглибленого вивчення і проведення у повоєнний період в напрямку посилення ролі місцевих фінансів у складі публічних фінансів України з окресленням дії їх основних функцій, таких як розподільна, контрольна, стимулююча та стабілізуюча.

Зокрема, якщо розподільна функція все ж знаходила свій прояв у законодавчо визначеному порядку пропорцій у формуванні доходів, видатків та кредитування, дефіциту місцевих бюджетів, а також наповнення цільових фондів органів місцевого самоврядування, що нині включаються до складу спеціального фонду місцевого бюджету, то контрольна функція реалізується через безпосередню участь органів місцевого самоврядування при формуванні проєктів місцевих бюджетів, їх затвердженні, виконанні та складанні щорічних звітів про виконання.

В той же час стимулююча функція, що передбачає створення відповідних умов, щоб органи місцевої влади були зацікавлені у збільшенні обсягів доходів бюджетів, а, значить, у додатковому залученні надходжень від усіх видів податків і зборів – як від загальнодержавних, так і місцевих, дещо втрачає своє призначення. В цьому контексті важливо з боку органів місцевого самоврядування докладати все більших зусиль у пошуку і альтернативних джерел щодо формування доходів та ефективного використання фінансових ресурсів, що є у їх безпосередньому розпорядженні.

І тільки стабілізаційна функція, що у найбільшій мірі притаманна саме місцевим фінансам, завдяки своєчасному оновленню необхідних нормативно-правових положень

зокрема, стосовно взаємодії з центральними органами влади з приводу формування власних ресурсів, у певній мірі може проявити свою подальшу дію через раціональне використання коштів бюджетного та інших фондів на місцевому рівні в контексті ефективної реалізації державних соціальних програм, що мають чітке спрямування – забезпечити стабільний розвиток суспільства з урахуванням підвищення стандартів життя громадян впродовж довготривалого періоду.

При цьому не можна не враховувати, що розмір та структура видатків місцевих бюджетів в значній мірі формуються під впливом існуючої демографічної ситуації, що пов'язується із станом та перспективними напрямками розвитку населення за різними категоріями, включаючи динаміку руху тимчасово переміщених осіб.

Для порівняння варто зазначити, що об'єктивне зростання в умовах процесів урбанізації кількості міського населення викликає необхідність постійного збільшення асигнувань не тільки на житлове будівництво у великих містах, а і на будівництво у межах міста шкіл, лікарень, доріг, а також приміських шляхів сполучення та інших об'єктів, що опікуються питаннями з охорони навколишнього природного середовища. Натомість місцеві бюджети мають фінансувати видатки, що безпосередньо пов'язуються з регіональною політикою, підприємницькою діяльністю на місцевому рівні, реалізацією цільових державних та місцевого значення програм економічного і соціального розвитку. Тобто важливе місце серед капітальних видатків займають видатки на шляхове будівництво, водопровід, каналізацію, водоочищення, закупівлю землі під забудову житлових будинків, шкіл, доріг та інших об'єктів місцевого значення. Капітальні видатки місцевих бюджетів хоча і мають тенденцію до зростання, проте, складають не більш ніж четверту частину у загальній їх структурі. Це свідчить про необхідність активізації місцевих органів самоврядування у забезпеченні ефективного формування бюджету розвитку у складі видатків щорічного місцевого бюджету.

В напрямку виявлення додаткових джерел для фінансування будівництва житла та соціальної сфери жителів тих територіальних громад, які в найбільшій мірі постраждали від широкомасштабного воєнного вторгнення на території України, на місцевому рівні пропонується вжити таких заходів:

- розширити права місцевих органів влади щодо чіткого врегулювання повноважень на передачу коштів між місцевими бюджетами щодо здійснення відповідних видів видатків;
- визначити місцеву специфіку в частині розроблення нових, більш досконалих методик з обґрунтування та виконання розрахунків щодо соціальних нормативів як передумови формування обсягів видатків на соціальне забезпечення і соціальну сферу в цілому.

Зрозуміло, що нові завдання щодо відбудови економічного і соціального захисту постраждалого в часи війни населення потребують суттєвого фінансування.

Важливим засобом у розширенні фінансових джерел можна вважати бюджетне кредитування. Місцеві бюджети можуть здійснювати операції з кредитування бюджету, тобто і операції з надання коштів з бюджету на умовах повернення, платності та строковості, в наслідок чого виникають зобов'язання перед бюджетом (надання кредитів з бюджету), і операції з повернення таких коштів до бюджету (повернення кредитів до бюджету). Це можуть бути кредити в рамках програм з фінансової підтримки щодо будівництва чи реконструкції житла для окремих категорій громадян, або ж надання

фінансової підтримки громадянам на виконання програм відповідного адміністративно-територіального рівня, чи, зокрема, місцевих програм розвитку житлово-комунального господарства. Такі кредити відносяться до внутрішнього кредитування, а зовнішнє кредитування переважно може розповсюджуватися на фінансову підтримку щодо реалізації програм з допомоги урядам іноземних держав або іншим іноземним фінансовим структурам.

Характерно, що процеси бюджетного кредитування на місцевому рівні зосереджуються переважно на першочерговій фінансовій підтримці щодо вирішення внутрішніх фінансових проблем через надання коштами місцевих бюджетів суб'єктам (юридичним чи фізичним особам), які мають відповідний статус і необхідну матеріальну заставу, сум заявлених ними кредитів на умовах своєчасного повернення наданих у кредит бюджетних коштів та з відповідно нарахованими за їх використання відсотками. Суми повернення таких кредитних коштів включаються до складу бюджету розвитку відповідного місцевого бюджету.

З метою дієвого застосування процесів кредитування на рівні місцевих бюджетів пропонується деталізовано обґрунтувати і законодавчо визначити механізми надання і повернення кредитів саме коштами місцевих бюджетів як стосовно внутрішніх так і зовнішніх їх користувачів.

У формуванні видатків місцевих бюджетів певну частку складають міжбюджетні трансферти, з огляду на це логічним продовженням поглибленого вивчення системи місцевих бюджетів, як і місцевих фінансів загалом, є дослідження питань міжбюджетних відносин та проблем збалансування бюджетних доходів і видатків.

Також за допомогою відповідних коригуючих коефіцієнтів у формульних розрахунках щодо формування доходної частини місцевих бюджетів необхідно врахувати підвищені потреби як депресивних регіонів, так і тих, що зруйновані в результаті ведення довготривалих воєнних дій.

Загалом же фінансове вирівнювання в Україні слід і надалі розглядати як визначальний бюджетний інструмент державної регіональної фінансово-бюджетної політики з регулювання матеріального і фінансового потенціалу кожної територіальної громади і на цій основі – створення досконалого прозорого ресурсного забезпечення органів місцевої влади для системного виконання своїх функцій щодо надання жителям громад соціальних послуг згідно до визначеного рівня стандартів.

Висновки. Історично ознаки започаткування місцевих фінансових відносин знайшли свій прояв ще майже більш двох століть назад, однак визначальною передумовою створення місцевих фінансів як окремої складової публічних фінансів України, стало конституційне закріплення інституту місцевого самоврядування, що є правом територіальної громади самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах чинного законодавства [9]. Головним же призначенням місцевих фінансів є забезпечення необхідними фінансовими ресурсами органів місцевого самоврядування для здійснення ними своїх повноважень і функцій стосовно реалізації завдань з найбільш повного задоволення потреб жителів територіальних громад та надання якісних суспільних послуг. Це означає, що місцеві фінанси через основні свої ланки, серед яких провідне місце належить місцевим бюджетам, покликані забезпечувати збалансування державних

і власних місцевих інтересів щодо створення умов сталого економічного і соціального розвитку країни.

З огляду на зазначене, не викликає сумніву, що важливою запорукою в цьому напрямку залишатиметься більш стійке взаємоузгодження всіх ланок місцевих фінансів на базі створення цілісної системи місцевих фінансових інститутів. При цьому систему фінансових інститутів на місцевому рівні в наступних періодах необхідно вибудовувати як таку, що в основі матиме динамічну структуру і тим самим здатна гнучко змінюватись, реагуючи на виклики і потреби часу. Саме за таких умов можливим стає у повній мірі використання потенціалу місцевих фінансів, які на відміну від державних, де першочерговий акцент робиться на реалізації розподільчої і контрольної функцій, мають забезпечити ще і такі функції як стимулююча та стабілізуюча.

Перспективи подальших досліджень. На сьогодні для ефективного функціонування місцевих бюджетів щодо надання якісних за соціальними стандартами громадських послуг споживачам першочергового значення набуває врегулювання за кожним із бюджетів відповідності повноважень органів влади на здійснення видатків та наявності необхідних фінансових ресурсів, які мають забезпечити реалізацію цих повноважень. Визначальним при цьому визнається врегулювання співвідношення у ресурсному забезпеченні державного і місцевих бюджетів в контексті результативного прояву процесів децентралізації, передовсім на рівні областей, районів та територіальних громад.

В інформаційному аспекті стосовно наявного фінансового забезпечення органів місцевої влади для виконання своїх повноважень вважається за доцільне практичне застосування в бюджетній класифікації видатків і такого виду як за рівнем централізації, оскільки разом із досвідом акумулювання коштів на єдиному рахунку бюджету, що передбачає максимальний рівень централізації, набувають певного поширення практики застосування децентралізованих фондів. Тобто, згідно з наділеними повноваженнями розпорядники бюджетних коштів можуть на своєму рівні акумулювати ресурси для покриття певних видатків бюджету. Таким чином, децентралізований механізм формування видаткової частини бюджету передбачає максимальну автономію порівняно з іншими підходами щодо фінансування.

Не можна не погодитися, що інтеграція централізованого і децентралізованого механізмів у фінансовому наповненні видатків бюджетів надасть змогу реалізувати наявний потенціал щодо підвищення ефективності використання коштів зведеного бюджету, що сприятиме поліпшенню задоволення потреб населення в суспільних благах першочергово на рівні кожної окремої територіальної громади [6, с. 45].

Все зазначене вимагає невідкладного прийняття урядом самостійних управлінських рішень в системі бюджетного планування вже на наступний середньостроковий період 2027-2028 рр. в напрямку залучення нових ефективних механізмів міжбюджетного регулювання в ресурсному забезпеченні всіх видів бюджетів у складі бюджетної системи України.

Література

1. Бабич Л.М., Горобінська І.В., Назаренко Я.Я., Гуцалюк О.І., Наконечна С.А. Історичні аспекти та особливості формування бюджету як основного фінансового плану країни. *Актуальні питання економічних наук*. №10. 2025. <https://doi.org/10.5281/zenodo.15338524>

2. Бабич Л.М., Гошовська В.В., Ткачук Т.І. Формування податкових надходжень в системі бюджетів України. *Актуальні питання економічних наук*. №8. 2025. <https://doi.org/10.5281/zenodo.15202058>
3. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.10.2010. № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>
4. Лебідь Г.А., Лисяк Л.В. Бюджетно-податкова політика формування доходів бюджету: акцент на механізмі трансфертного ціноутворення. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. №7. С. 60-65.
5. Левандівський О.Т., Баланюк І.Ф., Сас Л.С., Смушак М.В., Гаврик О.Ю. Управління податковими надходженнями до бюджету територіальних громад в умовах децентралізації. *Ефективна економіка*. 2024. №3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2024_3_10
6. Малиняк Богдан Бюджетні видатки: еволюція вчення про зміст та теоретико-прагматичне обґрунтування сутності. *Світ фінансів*. №4 (81). 2024. С. 36-49.
7. Національна стратегія доходів України: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.12.23. №1218-р. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/National%20Revenue%20Strategy_2030_.pdf
8. Офіційний сайт Державної служби статистики. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
9. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 №280/97-ВР. URL: <http://zeo20.dp.ua/zakon/49-zakon-vistsevyi.html>

References

1. Babych L.M., Gorobinska I.V., Nazarenko Ya.Ia., Hutsaliuk O.I., Nakonechna S.A. Istorychni aspekty ta osoblyvosti formuvannia biudzhetu yak osnovnogo finansovoho planu krainy. Aktualni pytannia ekonomichnykh nauk. №10. 2025. <https://doi.org/10.5281/zenodo.15338524>
2. Babych L.M., Hoshovska V.V., Tkachuk T.I. Formuvannia podatkovykh nadkhodzen v systemi biudzheta Ukrainy. Aktualni pytannia ekonomichnykh nauk. №8. 2025. <https://doi.org/10.5281/zenodo.15202058>
3. Biudzhetni kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 08.10.2010. № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>
4. Lebid H.A., Lysiak L.V. Biudzhethno-podatкова polityka formuvannia dokhodiv biudzhetu: aktsent na mekhanizmi transfertnogo tsinoutvorennia. Investytsii: praktyka ta dosvid. 2024. №7. S. 60-65.
5. Levandivskyi O.T., Balaniuk I.F., Sas L.S., Smushak M.V., Havryk O.Iu. Upravlinnia podatkovymy nadkhodzhenniamy do biudzhetu terytorialnykh hromad v umovakh detsentralizatsii. Efektyvna ekonomika. 2024. №3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2024_3_10
6. Malyniak Bohdan Biudzhetni vydatky: evoliutsiia vchennia pro zmist ta teoretyko-prahmatychne obhruntuvannia sutnosti. Svit finansiv. №4 (81). 2024. S. 36-49.
7. Natsionalna stratehiia dokhodiv Ukrainy: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 27.12.23. №1218-r. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/National%20Revenue%20Strategy_2030_.pdf
8. Ofitsiynyi sait Derzhavnoi sluzhby statystyky. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
9. Pro mistseve samovriadvannia v Ukraini: Zakon Ukrainy vid 21.05.1997 №280/97-VR. URL: <http://zeo20.dp.ua/zakon/49-zakon-vistsevyi.html>

Babych L.

PhD in Economics, Associate Professor of the
Department of Finance, Accounting and Audit,
National Transport University, Kyiv

Nakonechna S.

Senior Lecturer of the
Department of Finance, Accounting and Audit,
National Transport University, Kyiv

HISTORICAL ASPECTS OF THE EMERGENCE AND DEVELOPMENT OF LOCAL FINANCES IN UKRAINE

The article is devoted to the study of the historical aspects of the emergence of local finances in Ukraine and the formation of directions for their further development in the modern conditions of the intensification of decentralization processes and the strengthening of the role of local authorities.

In the work, the authors proposed to implement at the local level a set of measures for the systematic formation by local authorities of the financial base necessary for the stable performance of government functions and other responsibilities regarding the implementation of the specified program goals for the economic and social development of territorial communities in the post-war period with the outlined tasks of increasing the living standards of their citizens.

The purpose of the article is to substantiate, in accordance with the requirements of the modern historical stage of Ukraine's development, approaches and directions for the effective formation by local authorities through the local finance system of an effective financial base to ensure the provision of the necessary volumes of public services to residents of territorial communities in the post-war period while complying with program tasks for the corresponding increase in the level of social standards.

General and specific methods, the method of cognition, induction and deduction methods were used in generalizing the principles of the formation and historical development of local finances of Ukraine and the economic foundations of the formation of local budgets; methods of analysis and synthesis, statistical groupings in assessing the formation of revenues and expenditures of local budgets.

Local finances are designed to ensure the balancing of state and local interests in creating conditions for sustainable economic and social development of the country. An important guarantee in this direction will remain a more stable coordination of all links of local finances on the basis of creating a holistic system of local financial institutions, which must be built as one that will have a dynamic structure at its core and thus be able to flexibly change, responding to the challenges and needs of the time.

Keywords: *historical development, local finances, revenues and expenditures of local budgets, local taxes and fees, local self-government, decentralization.*